

"VƏTƏN GÖZDÜ, BİZ - KİRPİK"

Biz - Səvət dönəminin yetimlərləri yaqın ki, yaxşı xatırlarıdır. O vaxt belə bir məhəbu oxuyardınız: "Haradan başlanır Vətən?" Bu sualın, belkə da, onları cavabı olduğunu indi daha yaxşı anlayırıq. Dar çərçivədə götürsək, Vətən beşiyimizdən, böyükdüka doğulduğumuz evdən, həyatdən, kəndimizdən, şəhərimizdən, daha sonra SSRİ adlı nəhəng bir dövlətdən, sonra da "Səməyib sevdiyimiz" Azərbaycanın sərhədlərindən başlanır Vətən.

Amma bu sərhədi kim dəqiqləşdirir bilər ki? O taylı, bu taylı Azərbaycanın bir başı Ötükən, Altay, o biri başı Kerkük elləri, Macarıstan puşları, İrovan, Zəngəzur, Göyçə, Borçalı, Dərbənd-dirsə, haradan başlanır Vətən?

Hələ bir az da global götürsək, bu sərhədlər basit görünür. Yapağıdığımız planet, kiçik zərriəsi olduğumuz Günəş sistemi bəşər övladının ucuz-bucaqsız Vətəni deyilmi? Bəs haradan başlanır Vətən? İstiqalət sairimiz Xəlil Rza Ulutük inamla car çəkir ki, Vətən torpaqdan yox, kişi qanından qeyrət selindən başlanır.

Vətən haqqında düşüncələrimə səbəkar yazıçı, keçmiş hərbiçi Əli bəy Azəri oldu, daha doğrusu, onun "Sərhədi zabitin etirafı" hekayəsi.

Hor il Azərbaycan Sərhəd Mühafizəsinin İldönümü ətrafında hekayə müsabiqəsi keçirmək artıq ənənəyə çevrilmişdir. Bu il 99-cu İldönümlə əlaqədar keçirilən müsabiqədə "Sərhədi zabitin etirafı" müəllifini qaliblərdən biri etmişdir.

Əvvəlcədən onu qeyd edim ki, hekayənin oxuyub sona çatanda, sanki çox maraqlı süjet xətti olan bir filmə baxdım. "Baxdım" sözünə təəccübünməyənəm. Əsər o qədər canlı, hadisələr dinamik və axıcı, personajlar dolğun yaradılıb ki, sərhədiçilər haqqında bir film sənəkarı təsiri bağlayır. Bu hekayəyə ekran həyatı vermək mənim ideyam olmuş, bu ideyanı həyata keçirmək isə kino sahəsində çalışanların işidir.

Həmisişə düşünmüşəm ki, istedadlı söz adamları

rının iki yox, üç gözül oru: iki fiziki və bir mənəvi-həssas gözü. Onların güclü müşahidə qabiliyyəti, özəcəməsi, süpürtili baxışları olmasa yad-dəqalən əsər ərsayə götürə bilməz. Bunu bu həkayənin müəllifinə də nodən samit etdiyimi yazıyavaya izah etməyə çalışacağam.

Yazıçı əsərin ideyasını, kompozisiyasını, kulminasiya nöqtəsinə düşünməklə barabar, hadisələrin cərəyan etdiyi ərazini də yaxşı öyrənmişdir. "Sərhədi zabitin etirafı" hekayəsində Əli bəy zaman və məkanı elə təsvir edir ki, sanki öz ixtisasını və peşəsini yaxşı bilən coğrafiyaçı, yaxud dəniznin təbiətini xüsusiyyətlərinə bolal olan hidrometroloqdur:

"Elo bir yerdəydik ki, meşə də vardı, dəniz də, bataqlıq da. Özi də bəzən meşə dənizin içinə uzanırdı, bəzən dəniz meşənin... Bəli! Çox qəribə bir yer idi. İlin bozi vaxtlarında dənizin suyu qalxır, səhəli yaxın qamışlı bataqlıqları basaraq meşənin içərilərinə girirdi. Elo vaxtlar da olurdu ki, su çökürdü, meşə öz yerində qalırdı, dənizin yerində də boz vermiş qamışlı bataqlıqlar erkək qurbəqəllər qurultusuna ziyə türüdü".

Diqqətli olanlar səhəbtin Vətənimizin hansı bölgəsindən getdiyini başa düşər. Xəzər dənizinin suyunun səviyyəsinin qalxıb-ənəmsi mütəxəssislər üçün əsl müəmməyə çevrilmişdir. Noticəsinə 20-25 İldən bir səviyyə tədricilərinə tədricində Xəzərin səhəi arızaları yerini dəyişir. Yaxın son dövrdə - 1977-ci ildə dənizin en aşağı, 1995-ci ildə isə onun yuxarı səviyyə göstəriciləri müşahidə edilmişdir. Dənizin səviyyəsinin ən yuxarı vaxtlarında səhədən keçən dəmir yolu, meşələr su altında qalmış, yarımada adaya çevrilmiş, bəle demək mümkündür, Azərbaycanın torpaq səhələri azalmışdır. Səviyyə aşağı düşündə o əks prosessor baş vermişdir. Bax, budur, yazıçıya görə olan biliklər, həssas müşahidə gözü!..

Hekayədə hadisələrin dinamikliyi zəstəva roisi kapitən Babək Kerimovun ələ vəziyyəti ilə əlaqədar onğünüklük məzuniyyətə çıxmasından sonra başlanır. Buna görə də baş leytenant hərbi rütubəsinə yenico əhmək həkayənin lirik qəhrəmanı-

nın məsuliyyət yükü ikiqat artır. Həkayə birinci səsnin dilindən qələmə alındığından "qəhrəman" sözünü tez-tez işlədəcəyem.

Zəstəvayın yaxınığındakı Zoroba kəndi keçən əsrin 30-cu illərində yaradılmışdır. Zorobanın əhəli üç kəndin "sözə baxmayan" adamlarından ibarətdir. "Əsəsin, xırd ticarətə məşğul olanları, hökumət üçün əhəmiyyətli mənəə tötüməyən-ləri "kulak" damğası vuraraq Sibiro sürgünə göndərməyib, həmin kəndlərdən ayrıb bura yerləşdirmişdir". Əli bəy Azərinin qənaəti bələdir, kəndin adını da uğurlu tarib; Zoroba - zorla köçürülənlərin obası.

Hor bir yazıçı məntəqəsində olduğu kimi Zoroba kəndində də bir-iki ipə-sapa yazmayan insannın olması təbii-dir:

"Nəilə arvadın babası Noriman kişi o vaxt burda durub getirmişmiş, yuxarıdakı kəndlərinə qayıtmışdır. Kolkos sədrə onun zolla kənddən qovmaq istəyəndə elə kolkos təvləsinin qabağında günün günortası çağı qəməni çıxarıb sədrin qarına soxmuş:

"Adam bu qədər nankor olmaz. Nəsiləliklə bəbəmin qəpəşində yallabmış günc çixmışsınız. İndi də onun mal-həyvanı hesabına kolkos qurub dolarırsınız. Məni öz kəndimdə sakitcə yaşamağa qoymayacaqsınız?" - demişdir.

Ağsaqqalları məsləhətli ilə Noriman kişi "oləri qəndallanmışmış ələ o gedən getmişdir". Sonradan Culfə tacirlərinə qoşulan, dükən açan, "Sona adında əri öləb dül qalmış sona kimi bir gəlinlə evlənən, iki oğlu, bir qızı olan Norimanın" uşaqlarından biri sonralar Norimanın bu taydakı nəvələri Nəilə ilə Seymuru tapmışdır.

Öri öləndən sonra Rusiyada yaşayan "oğlanların həşəbətə boy balası kimi dolanan Nəilənin qarşısında doloduz Seymuru da Rusiyaya getdiyini deyirdilər"...

Yenico rütubəsi artırılmış qəhrəman "bu fərohi yaşamağa", "nəfəsini darmağa" macal tapmışmış, mərkəzdən teleqram gəlir. Teleqramda əğ və qəra ölim - narkotika daşayan qaçaqmalçılardan həkayənin qəhrəmanının rəhbərliyi etdiyi zəstəvayın ərazisindən keçdiyi, yaxud əraziyə yaxın yerlərdə fəaiyyət göstərdiyi bildirilir:

"Məsələnin tam olaraq aydınlaşdırılması üçün komissiya təzliklə bölgəyə yollanacaq. Qarşılaşmağa və hətərörləri kömək göstərməyə hazır olun!"

Sərhəd Qoşunları Akademiyəsinin məzununa, Dəstə qərarahında işləyən, İndi də zəstəvada rəis vəzifəsini müvəqqəti icra edən qəhrəman səhə müvəkkilinin xəbəri olmadan, mərkəzə gələcək komissiya üzvlərini gözləmədən xarici vəntədaşla əlbə birən yerli səxsi ələ keçirmək üçün əməliyyat hazırlamağı qərarə alır. Gənc və özünlü təsdiq etmək üçün alışıb-yanan yenico baş leytenant rütubəsi əhmək sərhədi zabit özüne güvənir: "Bə, mənim üçün Sərhəd Qoşunları Akademiyəsinin sonuncu kursundakı dövlət imtahanına hazırlıq deyildi, döyüş əməliyyatına atılmışdır. Həm də mənim üçün hərbi döyüş yetkinliyinə İli imtahan idi. Lovğalanmaq istəmirəm, sadəcə özüme coq arxayındam, əməliyyatın öhdəsindən gələcəyime inanırdım.

...Komissiya adı altında əməliyyat qrupu bu işi aradırmışsa gəlir. Qoy, gəlsin. Onlar gəlişə öz işini gərəcə kimi mən də başladığıam əməliyyatı yetkiləndirəcəyəm"...

Əli bəy Azəri lirik qəhrəmanın obrazı ilə pəşək hərbiçi, məntəqli kriminalist necə olmalıdır sualını cavablandırır, əməliyyatın incəliklərini birca-birca nəzərdən keçirir: "yağış yağa sərhədiçiyin arzulənməzdi, çünki yağı bütün izləri yuyub aparırdı...dəyəsən yağışın yağması əməliyyatın xeyrinə olacaqdı, "sərhəd pozucusu" təbiətin qoynunda xoş yubanmayacaqdı". Həmişənin başqa daha İncə detallar: su içilən stəkanın yerli istehsalə olınması, çəlləyin yandırdıq qəzet parçasından ərəb hərfləri ilə yazılmış yazıç, qəzet parçasından şəklin Təhranda çəkilmiş, Seymur evə gələndə işiq olmağığın gözü bəhşləndən ələ çirəğin yandırılması, öskürüb aşırmaqma, lap əstədən nəfəs almaq, otada siqaret çəkməmək (səbəbini sonra yazacağam), dəniz sahəlikədi qarğının qeyri-ədəb hərəkəti və s.

Hor bir əsərin (həcmindən əslə əlməyər) tərbivəyi əhəmiyyəti haqqında öz fikrini bildirmək Sovet təhsil sisteminin müsbət təbəhətlərindən biri idi. Şəğir əsəsin əsas ideyası, cəhətləri rolu haqqında müstəqil və suyetktiv fikrini açıqlamaqla həm də öz cəhətlərini artırır, nətrini zənginləşdirir, müstəqil düşünmək qabiliyyətini inəlləyir. Bu hekayədə yazıçı bələ bir tərbivəyi məqamları qəbərdir - Vətəni sevmək, lazımlı gələrsə həyatını təhlükəyə qoraraq onu qorumaq, cəsarətli olmaq. Və bunların barabar pis vərdışlərdən İntinə etmək, məsələni, siqaretədən. Zorobanın sa-

28

kinləri ümumiyyətlə siqaret çəkmək kimi zərərli vərdişlər üzə qadır:

"...Ölkədə görünməmiş işdi. Babək deyirdi ki, Baharlinın Sobu, Xudafərinin Şamlı, bir də Boradığahın Zoroba kənd camaatı siqaret çəkmir. Doğrusu, bunu mən ilk dəfəydi eşidirdim...
...Siqaretin tüstüsü divarlara elə hopmuşdu ki, tezliklə çəkilib getməyəcəkdi. Konardan gələn mütləq bunu hiss edəcəkdi, o da ola ki, ömründə siqaret çəkməyən..."

Bəşəriyyətin siqaretə "müharibə" elan etdiyi indiki zamanda hekayədəki bu fikirlər "siqaretə yox deyək!" mübarizəsinə bir yazıçı köməyidir.

"Səhədçi zabitin etirafı"nda Nailə arvadın evində gecənin zülmatında Seymurun gözləmə anları o qədər real, həyəcanlı təsvir edilmişdir ki, sanki, əməliyyatda özün iştirak edirsən. Gözlənilən "qonaq" gələndə siqaretin iyini hiss edib "evdə yad adam olduğunu lap mağarasına qayıdan ayı kimi duymuşdu".

Seymurun və digər yad ölkə vətəndaşının ələ keçirilməsi əməliyyatının həyəcanlı səhnələri - Əlixanov kimi təcrübəli çavuşu asanlıqla yerləşməsi, hekayəni qəhrəmanın onu təqib etməsi, Seymurun sərhədçi zabitin "yerə uzan!" əmrinə özünə güvənərək "birce onu görməyəcəksən" cavabı, "bədəhbətə oxşayan div boyda qonağın dəniz səhlinə çathaçatda yoxa çıxması çox inandırıcı təsvir edilmişdir, yəni vurğulayıram, uğurlu dedektiv filmdəki kimi.

Sərhədçi zabit əməliyyatın iflasa uğradığını, "qonağın" aradan çıxdığını, əlinə düşən şansını itirdiyini acı-acı fikirləşdiyi anda kəşfiyyatın rəisi mayor Fərmanovun rəhbərliyi ilə xüsusi dəstənin gəlməsi onun nitqini qurutmuşdu. Mayor Fərmanov: "Sən nə etdin? Gül kimi əməliyyat qurmuşduq, naşılıqla onu pozdun. Biz onların ikisini də iş başında yaxalamalıydıq" ittihamları qarşısında o, nə deyə bilirdi ki?..

Hər şeyi boynuna alan Nailə arvad Seymurun narkotikləri harada gizlətdiyini də demişdi. "İki saat ərzində hər yer ələk-ələk edilse də nə Seymur tapılırdı, nə də narkotika".

Əməliyyatın uğurla başa çatmasına Xəzərin sahilindəki bataqlıq - gölməçədəki o birilərindən fərqlənən balaca boylu qamış "kömək" etdi. "Qamış qeyri-adi tərənirdi, başqa qamışlar kimi Xəzərin mehindən xumarlanıb yırgalanmırdı".

Mayor Fərmanova düşüncülərini izah etse də

mayorun ağına bir şey batmırdı, amma sərhədçi zabit o fərqli qamışa "arxayın" idi:

"Qamış ətrafda olan qamışlardan bir az yoğun idi, elə bil bura qamışı deyildi, hardansa gətirilmişdi. Tutub özümə tərəf çəkdim. Qırıq qamış əlimdə qaldı, dartıb sudan çıxardım, fikirləşdim qədr gödək deyildi. Bir an karıxıb qaldım, səhv etdiyimi düşündüm. "Yaxşı, bu qırıq qamış niyə burdaydı? Bunu bura kim gətirib sancmışdı?"

Narkotika qaçaqmalçısının suyun dibində bu qamış vasitəsi ilə nəfəs aldığı anı anlayan zabit ömr verdi:

-Cəld olun! Onu xilas edin, indicə boğulacaq! Beş dəqiqədən sonra Seymur, daha sonra seylofan torbaları sahilə çıxardan, elə oradaca siqaretə "tövbə" edən sərhədçi zabit mayor Fərmanovdan isti-isti ilk "mükafat"ını alır:

"-Yaxşı işinə görə çox sağ ol. Özbaşına əməliyyat hazırlayıb mərkəzin planına maneə yaratdığına görə töhmət elan edirəm!"

Hekayəni çox bəyənən yazıçı-tənqidçi Pərvanə Bayramoğuzun fikirləri ilə tam razıyam:

"Qəhrəmanın sonda aldığı təltiflər içində ona daha əziz olanı elan edilən "töhmət" in olması mənə Mübariz İbrahimovu xatırladı. Niyətini sözsüz ki, bilirsiniz... Qəhrəman Vətən yolunda nə edirsə canıyla-başıyla edir, təşəkkür üçün yox. Döyüş səhnələrini əks etdirməyən əsər yazılarkən əsas ideya vurğulanır..."

Pərvanə xanımın fikrinə qüvvət, qəlbində Vətən eşqi olan kəsin Vətən uğrunda etdiyini düşünməyə macalı olmur.

Şair Məmməd Aslanın iki misrası çoxdan yaddaşımıza həkk olunub:

*Vətən gözdür, biz kirpik,
Gözümüzün keşiyini çəkirik.*

Vətəni göz bəbəyi kimi qorumağın bu qədər bədii, şairanə anlamını eşitmisinizmi? Anamız, canımız, gözümüz Vətənə bir kirpik xidməti göstərə bilsək, necə də xoşbəxt olardıq!

Əli bəy Azəri də bu müqəddəs işi - Vətəni göz bəbəyi kimi qorumağı vaxtı ilə hərbi cəsarəti ilə etmiş, bu gün də öz üreyi, ürəyinin sözlünə baxaraq qələmiylə yerinə yetirməkdədir.

Uğurlar!..

*VƏQİF OSMANOV.
Noyabr, 2018.*